

گفت‌وگوی اختصاصی با
استاد دکتر سعید حمیدیان

ادبیات فارسی فارغ‌التحصیل شد.
دکتر حمیدیان در عرصه‌های مختلفی از ادبیات ایران و جهان دارای پژوهش و تألیف است. آثار وی، حوزه‌های گسترده‌ای را از تألیف، تصحیح و لغت‌پژوهی گرفته تا ترجمه و ویرایش دربرمی‌گیرد. از آثار ایشان، اعم از ترجمه و تألیف، می‌توان به اصول نقد ادبی (ای. ریچاردز)، ایوانف (آنتوان چخوف)، دنبای قشنگ نو (آلدوس هاکسلی)، اصول دگرذیسی (رونند دگرگونی‌های شعرنیمایوشیچ)، سعدی در غزل، آرمانشهر زیبایی، درآمدی بر اندیشه و هنر فردوسی و... اشاره کرد.

مهم‌ترین اثر دکتر حمیدیان در حوزه‌ی حافظ‌پژوهی، کتاب «شرح شوق» است که قریب سی سال از عمر خود را صرف پژوهش، نگارش و آماده‌سازی آن کرده است. این کتاب، در پنج مجلد تألیف شده و به شرح و تحلیل اشعار حافظ اختصاص دارد. شرح شوق، برنده‌ی سی‌ودومین جایزه‌ی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، در بخش ادبیات شد. مرکز حافظ‌شناسی در بیست‌ویکمین دوره‌ی یادروز حافظ (سال ۱۳۹۶)، پنجمین «نشان درجه‌ی یک علمی حافظ‌پژوهی» را به پاس تلاش در عرصه‌ی حافظ‌پژوهی، به ایشان اعطا کرد. در آستانه‌ی هفتادوپنج‌سالگی استاد حمیدیان، نشریه‌ی آینه‌دار جمال با ایشان گفت‌وگویی اختصاصی صورت داده است که شما را به خواندن آن دعوت می‌کنیم:

با سلام و سیاست از اینکه دعوت ما را برای مصاحبه

دکتر سعید حمیدیان (زاده‌ی ۱۳۲۴ در تهران) نویسنده، مترجم، حافظ پژوه ایرانی و استاد بازنشسته‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی است. وی در سال ۱۳۴۳ به دانشگاه تهران راه یافت و در مقطع کارشناسی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی به تحصیل پرداخت. در سال ۱۳۵۰ به‌عنوان نفر اول امتحانات ورودی در دوره‌ی کارشناسی ارشد پذیرفته شد و این دوره را در سال ۱۳۵۲ با رتبه‌ی ممتاز سپری کرد. در همین سال به‌عنوان نفر اول کنکور، در دوره‌ی دکتری زبان و ادبیات دانشگاه تهران پذیرفته شد و به سال ۱۳۵۴، از همان دانشگاه در مقطع دکتری زبان و

پذیرفتید، لطفاً بفرمایید

۱. با کدامیک از محورهای اندیشه‌ی حافظ، بیشتر مأنوس هستید یا تلاش می‌کنید درزندگیتان همواره درنظر داشته باشید؟

با طرح چنین پرسشی، شاید مخاطبان شما گمان برند که خواجهی بزرگ ما فیلسوف نیز بوده و مطابق شیوهی حافظ پژوهی روزگار ما این ویژگی را نیز بر دیگر صفات این هنرور آسمان‌جاء بیفزایند؛ حال آنکه، خواجه با هنری چونین جهانگیر در پهنه‌ی شعر و ادب، نیازی به اندیشه‌ای از گونه‌ی فیلسوفانه نداشته است، و آنگاه بیاییم از محورهای «اندیشه» گویا کنیم. حافظ اگر اندیشه‌ای دارد، به زبان هنر

می‌گوید و بس. آنچه هم که در اشعار تعبیر به اندیشه می‌شود، اغلب از نوعی ست که کم یا بیش، از سنخ افکار متعارف است و نه اندیشه به معنای صرف فلسفه و هنر، چیزی جز این نیست. کدام فلسفه و اندیشه‌ی صرف را می‌شناسیم که به زبان شعر یا نظم باشد و به چنین توفیق یا تأثیری نائل شده باشد؟

۲. شما انسان را در اشعار حافظ چگونه می‌بینید؟

انسان در شعر حافظ، در برترین ساحت می‌تواند به درگاه الوهی عروج کند؛ لیکن در ساحتی فروتر ممکن است به ورطه‌ی گناه و هواجس نفسانی، بلغزد که از این حیث

بی‌انصافی است اگر از حافظ‌نامه‌ی جناب خرمشاهی، دوست فاضلم، یادی نکنم که شرحی خوب و راهگشاست.

۸. برخورد محافل ادبی و دانشگاه‌ها را با دیوان حافظ چگونه ارزیابی می‌کنید؟

برخورد محافل یادشده اغلب در حدود متوسط با رفع تکلیف بوده و گرنه می‌توانستیم شاهد کارهایی بس بهتر از سوی آن‌ها باشیم.

۹. به نظر جناب عالی برای آینده، چه مطالعاتی در زمینه‌ی حافظ‌پژوهی در اولویت است؟ و چه پیشنهادی برای پژوهشگران دارید.

بنده کمتر از آن است که در این باب ارائه‌ی طریق کنم، ولی به‌گفته‌ی حزین لاهیجی: «نیارم چون جرس برداشت از دوش کسی باری / همین گم‌کرده راهان را صلابی می‌توانم زد». کافی‌ست اکثر قریب به اتفاق کارهای «پربرگ ولی کم‌مایه» را دور بریزید، آنگاه «خود راه بگوید که چون باید رفت».

۱۰. فعالیت‌های مرکز حافظ‌شناسی را در طول این سالیان چگونه ارزیابی می‌کنید و چه پیشنهادی برای ادامه‌ی فعالیت‌های این مرکز دارید؟

فعالیت‌های مرکز حافظ‌شناسی، به‌ویژه آنچه تحت اشراف دوست فاضل، خوش‌فکر، مبتکر و نوجوی این کمترین انجام‌یافته، بدون هیچ‌گونه تکلف و تعارفی، بی‌نیاز از هرگونه تعریفی بوده است. از من نخواهید که «سرود یاد مستان دهم». دست جناب دکتر کاووس حسن‌لی و جمله یاریرگان ایشان درد نکند و نام گرامیشان همواره زیب دفتر حافظ‌پژوهی باد.

۱۱. یک بیت یا یک غزل از حافظ را که بیش‌تر با آن مأنوس هستید و یا به آن علاقه‌ی بیش‌تری دارید لطفاً بنویسید، یا اگر خاطره‌ای اگر با شعر حافظ دارید بیان کنید.

از من خواستید به پرسش‌هایی پاسخ دهم، فرمان بردم؛ اما من نیز به‌نوبه‌ی خود می‌خواهم از کسی که افتخار داشته سال‌های آژگار با شعر و هنر خواجه به سر آورد، گزینش یک بیت یا غزل را درخواست نفرمایید و وی را به این گردنه و گراته‌ی صعب نیفکنید. ایام به کام بادا.

مصاحبه‌کننده: سعیده رضازاده

شبهات به انسان در دیدگاه استاد حافظ (سعدی) دارد که فرمود: «وما ابری نفسی و لا ازکیها/ که هرچه نقل کنند از بشر در امکان است».

فرق حافظ و سعدی که به تعبیر بنده شاعرانی «عرفان‌گرا» یعنی دارای گرایش به عرفان‌اند، با امثال عطار و مولانا که «عارف»‌اند در همین نگاه است. دید بنده هم در حول و حوش سنخ سعدی و حافظ است.

۱۳. به نظر شما پیام حافظ برای انسان‌های معاصر چیست؟ و نسل جدید تا چه اندازه به حافظ نیازمند است؟

پیام‌های موجود در شماری از اشعار او برای تمامی انسان‌ها عمومیت دارد و اختصاصی به معاصران ندارد.

۱۴. کدام وجه حافظ (اجتماعی، عرفانی، زیبایی‌شناسی و...) را مهم‌تر از وجه دیگر می‌بینید؟ و چرا؟

هر وجه حافظ (وهر شاعر و هنرمند دیگر) شایان توجه و پژوهش است. برای من هم همین‌گونه است.

۱۵. بارزترین ویژگی حافظ را چه می‌دانید؟

بارزترین ویژگی او در قدرت، رسایی و لطافت بیان، زبان بسیار پاکیزه و تقریباً عاری از عوامل مخرب و سرشار از هنرهای شکلی است. تنوع فراوان مضامین را نیز نباید از نظر دور داشت.

۱۶. در یکمصد سال اخیر پژوهش‌های گوناگونی درباره‌ی شعر و اندیشه‌ی حافظ انجام یافته است؛ در یک ارزیابی کلی به نظر شما چه ضعف‌ها و آسیب‌هایی در مطالعات حافظ‌پژوهی گذشته وجود دارد؟

بیش‌ترین ضعف‌ها و کاستی‌ها در حافظ‌پژوهی به سده‌ی کنونی برمی‌گردد؛ به کم‌سواد و کم‌اطلاعی پژوهشگران، عدم مطالعه یا قلت آگاهی از متونی به‌جز دیوان خواجه، بیش‌ازحد وی را امروزیین فرامودن، افراط در مطلق‌سازی، حافظ را چشم‌پسته و مطلقاً در هر زمینه برتر از دیگر بزرگان شعر پارسی خواندن، قدسی و عرشی پنداشتن او و اشعارش، ترویج سنن منسوخ و تحمیق‌کننده مثل تفال با دیوان او، انتساب امور مدرن به او و نظایر این‌هاست (من در کتاب ۵جلدی شرح شوق به‌قدر کافی در این ابواب نوشته‌ام).

۱۷. به نظر حضرت‌عالی بهترین شرح و تصحیح از دیوان حافظ و همچنین بهترین تألیف در پیوند با حافظ کدام است و چرا؟ (یک یا چند مورد را نام ببرید).

بهترین تصحیح‌ها در عصر ما یکی دیوان حافظ به تصحیح علامه محمد قزوینی و دیگر تصحیح دکتر پرویز خانلری (استاد فقید این بنده) است، اما بسیاری تصحیحات خوب دیگر نیز هست که ذکر آن‌ها فهرستی بلندبالا می‌طلبد.

و اما درباره‌ی بهترین شرح اشعار او، از شرح ناقابل این حقیر (که در حدود سی‌ویک سال وقت برد) می‌گذرم، لیکن

